

PET TISOČ TON SVINCA

Mira Miheličeva

I

Jutro je bilo še zmerom polno noči, čisto črno, toda čas je bilo, v podstrešnici sosednje hiše, ki jo je videla Mare skozi okno svoje podstrešnice, se je pravkar prižgala luč in na motno steklo okna nji nasproti je padla senca: nadnaravno velika senca moške glave in moških ramen, ki je otrpnila v neko drhtečo nepremičnost ter gledala vanjo bolj živa od slike in manj živa od prave človeške podobe, nekje med prikaznijo in sanjami.

Mare je planila na noge in stala tam nekaj časa bosa, v kratki trdi srajci ob odprtem oknu, drgetajoč bolj od groze kakor od mraza, zakaj zrak je bil mlačen in soparen pod močno oblačnim nebom. Bila je v letih, ko se neizpolnjene želje v ženskem telesu izpreminjajo v strupe, in strupi so dobivali obliko kač, ki so se plazile po njenem še zmerom jedrem, kakor marmor belem in gladkem telesu, se ji vile okrog bokov in ledij, jo davile okrog tilnika in grla s stotinami mrzkih objemov ter ji šepetale v uho: »Tam je moški. Vsako jutro te gleda. Hoče.«

Kriknila je, zaprla okno in se začela hlastno oblačiti. Ko je bila opravljena od glave do peta, v črnih lakastih šolnih, obleki iz črnega satina, v snežnobelem poškrabljenem predpasniku, z belo ruto na glavi, tako tesno zavezano, da ji ni izpod nje kukal niti najmanjši pramenček las, kar je dajalo njenemu voščenobledemu obrazu s širokimi ličnicami in vodenosinjimi očmi izraz redovnice, je okno spet odprla, požugala s pestjo proti oknu sosednje podstrešnice, na katerem je še zmerom nepremično vztrajala senca moške glave, in pridušeno zaklicala: »Ne boš me dobil!« Že se je obrnila, da bi odšla, kar jo spet potegne k oknu. Tiše, s pridušeno strupenim glasom je zaklicala: »Hudič kranjski!«

In obšlo jo je zmagoslavje. Moški je hudič in hudičevo je vse, kar je z njim v zvezi, od boga prekleta gnusoba; da je bil moški Kranjec, pa je dajalo peklenskemu spoznanju neko posebno težo in skrivnostno moč, v zvezi s tujimi navadami in tujim jezikom, ki se jih Mare, čeprav je živela že petnajst let in dalj v slovenskem mestu, ni in ni mogla privaditi. Toda zdaj, ko mu je to povedala ter odkrila, kako ga je spregledala, je v nekem smislu osvobodila sama sebe in se rešila podložnosti, v kateri mre suženj, dokler še ni spregledal gospodarja

z vsemi njegovimi slabostmi. Zdaj ga je lahko celo zaničevala, se mirno odtrgala od njegove hudičeve podobe ter odšla po svojih vsakdanjih opravkih.

Ura je bila šele pol petih, toda Mare je zmeraj vstala prva v hiši. V motnem polmraku nedoločnega svitanja je odtavala po podstrešju do druge poselske sobice, ki je bila njeni nasproti, in zadržano, toda odločno potrkala. Trkala je toliko časa, da se je izza vrat oglasil zapspani, z zehanjem prežeti glas hišne: »Jaa...«

Zaničljivo je našobila blede ustnice, od katerih so se, ker jih je večno napenjala v šobo, na vse strani pahljačasto raztezale tanke gubice, in zamomljala: »Kranjice! Ljenčine!«

Ko je tako vnovič dala duška zaničevanju do tujega manjvrednega rodu, se je počasi začela spuščati po strmih vijugastih stopnicah nizdol, v prvo nadstropje. Toda kuhinja je bila v kleti. Po veliko zložnejših stopnicah je prišla Mare do pritličja ter ugledala izpod vrat gospodove delovne sobe tanko zarezo svetlobe.

Mar je bil pozabil ugasiti luč? Tiho, kakor je vse delala tiho, je odprla vrata.

Sedel je v visokem izrezljanem stolu za težko hrastovo pisalno mizo, na kateri je gorela svetilka z zelenim senčnikom, in si podpiral glavo z roko. Oblečen je bil v domačo haljo iz žameta s turškim vzorcem, ki je ohlapno odevala njegovo mlahavo in pri vsej vitkosti nekoliko nabuhlo telo. Lase, močne črne lase, prožne in bleščeče se, kakor da so iz žime, le tu pa tam pomešane z belimi nitmi, je imel na eni strani razmršene, na drugi strani gladke: po tej strani se je venomer gladil, kakor bi hotel pregnati stalno bolečino, ki ga je tam mučila. Nemara je vso noč presedel tako, upirajoč oči v prazno ploskev pisalne mize, na kateri se je motno svetlikal list nepopisanega papirja, gladeč si z levico glavo, ki jo je podpirala desnica. Mare bi bila lahko mislila, da spi, ko bi ne bilo tega enakomernega giba roke, ki je spet in spet romala od čela proti zatilku.

»Gospodine...« je rekla potihoma, skoraj zašepetala je. V gospodu ni nikdar videla moškega, bil je neko višje bitje, z navadami, ki so bile sicer nedoumne, vendar jih ni bilo moč grajati, kakor ne moreš grajati dela in nedela boga, čeprav ga ne razumeš. Že sedemindvajset let je bil gospodar. Vnovič ga je poklicala.

Zdaj jo je slišal in obrnil glavo, ki jo je prenehal gladiti. Bil je brez naočnikov in njegove kratkovidne, neskončno utrujene, nekoliko boljšeče rjave oči so se uprle vanjo brez začudenja, avtomatično spoznavajoč obrise znane postave.

»Ste spet prebedeli noč?« je rekla s tihim, karajočim glasom, ki v resnici ni izražal nevolje, temveč je zvenela v njem struna skoraj materinske nežnosti.

»Delati sem moral,« je rekel in pokazal na nepopisani list, ki ga je postavljaj na laž in se mu rogal. »Toda zdaj sem se utrudil. Naj mi Rezka prinese skodelico močne črne kave!«

»Prinesem vam jo jaz,« je rekla ljubosumno.

»Podvizaj se,« je rekel. »Delo moram še pred zajtrkom končati.« In kakor bi ga bila poživila že sama misel na črno kavo, je vzel v roke nalivno pero in začel brez premisleka pisati:

»Dragi Franjo!

Ko se je sinoči mamica vrnila od tebe, mi je marsikaj povedala, kar prav nazorno osvetljuje Tvoje mišljenje o meni.

Med drugim si ji rekel, da sem jaz pri prodaji Rudarske združbe »Baker« zaslužil Din 500.000 in bi moral od tega pet let živeti. In vendar dobro veš, da to ne drži, ker je Bergant po svojih preizkušanih metodah dobil vse skupaj od mene za Din 500.000. Po odplačilu naj-nujnejših dolgov mi je ostalo še Din 110.000. Razdeljeno na pet let, bo to zneslo letno Din 22.000, samo obresti pri Kmečki pa znašajo Din 12.000 letno, ostane torej Din 10.000 za vzdrževanje petčlanske družine. Če bi plačeval mamici njenih Din 1000 mesečno, nam ostane manj kot nič za življenje...«

Številke je pisal natančno, z neko ljubečo naslado. Stokrat, ne, tisočkrat je bil izračunal vse postavke, ki jih je zdaj znal na pamet. Pisal jih je zmagoslavno, kakor bi z njimi vpisoval v svojo poslovno knjigo velik dobiček, ne pa svojega popolnega poloma. Zdelo se mu je, da opravlja neko koristno delo.

»Toda ti si menil, da lahko pet let tako živimo. In po petih letih, kaj potem? Naj se ustrelim?«

To vprašanje je ponovil večkrat sam pri sebi z mračnim zadovoljstvom. Odmevalo mu je po glavi, kakor bi odmeval po velikem praznem prostoru odmev dokončnega strela, s katerim so bile izbrisane vse zmote in težave, poplačani vsi dolgovi življenja, ki se je moralo po tako lepih obetih tako tragično končati. Nadaljeval je skoraj z ihto:

»Moja igra je torej izgubljena, in to po lastni krivdi, ker sem ljudem preveč zaupal in poslušal razne nasvete, ki so bili zmeraj v mojo škodo. Vse Tvoje »zveze« so odpovedale — pa dobro, supra posse nemo.

Ne kaže mi drugega, kakor da Te spomnim na nekaj, o čemer boš nemara dejal, da ne sodi več sem.«

Odmev praznega strela, ki ni ničesar zadel, ničesar izbrisal, je potihnil, toda po velikem votlem prostoru so se lovili drugi odmevi, številke, milijonske številke.

»Gotovo se spominjaš, da sem jaz prvi odkril kupčijo s svincem. Ti se boš seveda delal, da ne veš, za kateri svinec gre. Dovoli: ko je junija leta 1919 zasedlo jugoslovansko vojaštvo Koroško, je našlo v rudniku Bleiburger Union veliko množino za izvoz pripravljenega svinca. Deželna vlada je rudnik takoj sekvestrirala, posle sekvestra pa je nato opravljal Osrednji urad montanističnih obratov, s katerim sem jaz z odobrenjem deželne vlade sklenil pogodbo za 5000 ton...«

Mare je vstopila po prstih in skoraj neslišno postavila poleg njega na pisalno mizo skodelico s črno kavo, iz katere se je dražljivo kadilo. Vendar ni precej odšla, temveč je obstala zadaj za njim z nepremično prekrižanimi rokami, pripravljena nemo in vdano čakati, dokler je ne bi gospodin ogovoril, najsi bi morala ure in ure vztrajati tam za njegovim hrbtom, medtem ko je on vročično, hlastno, kakor bi mu šlo za življenje, spet pisal bratu eno svojih nešteti pisem, polno števil, očitkov in prošenj, eno tistih pisem, ki niso bila nikdar odposlana, ker jih je potem, ko jih je do kraja napisal in vnovič prebral, odložil z občutkom, da je napisal premalo ali preveč in mora pričeti spet od kraja. Slednjič se je Mare tiho, toda pomembno odkašljala; tako mu je priklicala v zavest, da nekaj hoče od njega. Zdrznil se je, vzdignil oči iznad papirja in ugledal skodelico s kavo. Vzdignil jo je k ustom, napravil globok, skoraj pohlepen požirek, nato obrnil glavo k nji, ne da bi jo pogledal, in vprašal:

»Kaj pa je, Mare?«

»Danes se poroči Marina,« je rekla z rahlim očitkom v glasu.

Kakor da je ni slišal, je prijel spet za pero. Toda pisma ni nadaljeval s številkami, ki jih je mislil še tja zapisati, temveč je vrgel na papir besede, ki očitno niso sodile tja: »Danes se poroči moja edina hčerka.« Potem je položil glavo na pisalno mizo, da se je s čelom dotikal šele polovice popisane lista, ter začel hlipati.

Mare je stala tam kot kip. Ni se mu približala in ni se ga dotaknila, kakor da je takega prizora že vajena ali kakor da ni njena stvar, da bi se vmešavala. Toda ihtenje, ki mu je trgalo prsi, se je stopnjevalo, kar stresalo ga je, tako da je vendarle stopila k njemu, mu položila roko na rame in ga potihoma opomnila: »Gospodine! Gospodine!«

Ni je slišal. Nevezanim zvokom, ki so se mu izvijali iz grla, kakor bi se davil, so se pridružile posamezne besede in stavki kakor »Moral bi še imeti sto tisoč, ampak porabil!« in »Bili so še drugi dolгови« in

»Tudi Lola potrebovala« in »Vse izgubljeno« in »Tudi ti imaš hčerko, ampak za Tanjo vemo vsi, da ni...«

Prijel je spet za pero in pripisal z drhtečimi črkami: »In tebi osebno je storil Bergant največjo krivico, ki jo je mogoče moškemu...« Nato je spet zaklical »Danes se poroči!«, dokler ni začel venomer samo ponavljati: »Marina! Marina!«, klic, ki ga je Mare povzela za njim, ko je zdrvela iz sobe in nato po stopnicah v prvo nadstropje, v rožnato ovešeno dekliško spalnico, kjer se je s postelje zbegano vzdignila sloka ženska postava z dolgimi črnimi lasmi in preplašeno vprašala: »Kdo je? Kaj se je zgodilo?«

2

Marin hrupni prihod je prebudil Marino iz globokega sna, kakor bi jo bila potegnila trda roka iz tihega podvodnega sveta na gole ledene skale, ki se nevarno lomijo in podirajo. Vsekakor prvi trenutek ni vedela, kje je in zakaj je morala v pregnanstvo, dokler ni v jutrnjem svitu, ki je čedalje pogumneje prediral mrežaste zaves, slednjič razločila, da stoji tam Mare, zdaj spet vsa nema s togo vzdignjeno, ostro izklesano glavo, podobna črni kariatidi, ki vdano in hkrati ponosno podpira svoje nevidno breme.

Seveda, na vsak praznični dan jo pride tako buditi in danes je vendar... Toda, Mare, ali je vredno... Bledo se ji je nasmehnila, trenutek nato pa ji je tudi ta klavni odsev nasmeška zmrznil na ustnicah, ker so se ta čas poteze Marinega obraza razločneje pokazale njenim očem, kakor bi se bila zbistrila motna voda zaspanosti, ki ji je doslej kalila pogled, in je spoznala, da je Mare močno razburjena in celo prestrašena in je ni prišla buditi, da bi ji čestitala in jo poljubila na čelo s svojimi hladnimi suhimi ustnicami, ki so bile za Marino tople, ker so bile dolgo časa edina toplina njenih otroških let, Mare je nemara celo pozabila, kakšen dan je danes, zakaj zaklicala je »Gospodin!« in Marina je uganila, da se je zgodilo nekaj hudega z očetom.

Kar bosa, v spalni srajci, je planila iz sobe, potem ko je mimogrede pobrala čez naslanjač obešeno jutrnjo haljo in si jo vrgla na ramena. Tako je tekla po stopnicah in Mare ji je sledila do očetove delovne sobe, ki jo je bila pustila z na stežaj odprtimi vrati.

Marina je zavpila: »Tati!«

Pokleknila je k njemu, zakaj ležal je na tleh, z glavo ob ostrem robu težke pisalne mize, ob katerega se je bil udaril, da mu je s senca tekla kri. Mare ji je pomagala, da sta ga obrnili na hrbet in mu potisnili

pod glavo usnjeno blazino z zofe. Prvi trenutek je Marina mislila, da je mrtev, tako blede je bil njegov obraz s krvavo liso na levi strani čela, prav na tisti strani, kjer ga je zmeraj mučil glavobol. Toda dihal je še, čeprav neenakomerno in zastajajoče. Vstala je, si vrgla s čela lase, ki so ji padli na oči, in stopila k telefonu.

»Igor — tukaj Marina. Pridi takoj ... nekaj strašnega ... moj oče.«

Po njenem glasu je bržkone uganil, da mora biti hudo, zakaj ne da bi vpraševal, je zaklical: »Čez nekaj minut sem pri vas.«

Odložila je slušalko in se vrnila k očetu. Mare je bila prinesla mokro brisačo, s katero mu je hladila čelo. Marina se je burno sklonila k njemu in ga pričela klicati z ljubkovalnim imenom iz svojih otroških let: »Tati! Tati! Poglej me!«

Slednjič je resnično odprl oči in jo pogledal, kakor da ga je priklicala iz neskončne daljave. Toda ko sta ga z Mare poskusili vzdigniti in postaviti na noge, je spet omahnil proti tlom in še njiju potegnil za seboj. Po nekaj neuspešnih poskusih sta ugotovili, da je njegova leva stran hroma.

»Kap,« je s težavo, komaj razločno zamrmral. »Zakaj me ni do konca.«

Nato je spet izgubil zavest, domala hkrati pa se je po hiši razleglo krepko zvonjenje in trenutek nato je bilo slišati, kako so se odprla vežna vrata, nekdo je z naglimi, skoraj bežečimi koraki pritekel po veži. Marina je vzdignila obupane oči. Hvala bogu, Igor!

Pomagal jima ga je vzdigniti in odnesti v njegovo spalnico, kjer so ga položili na staro široko posteljo iz temnega mahagonija. Marina je omahnila na bližnji stol, bojujoč se nekaj časa z občutkom, da bo tudi sama izgubila zavest. Bliskanje injekcijske igle, ki jo je Igor z urnim spretnim gibom zabodel njenemu očetu v laket, Tati je spet odprl motne, krvavo podplute oči s tistim neskončno odsotnim, rahlo očitajočim pogledom, Igor pa se je obrnil k nji in rekel nekoliko rezko: »Prosim te, stopi v sosednjo sobo in me počakaj!«

Njegov glas je bil pri vsej rezkosti tih in poklicen, neoseben glas, tiste vrste glas, ki ne trpi ugovorov in je tako deloval nanjo, da ga je pri priči ubogala.

Vrnila se je v očetovo delovno sobo, k pisalni mizi, za katero je predsedel vso dolgo noč in nad katero so visele stare holandske gravure, njegov največji ponos, če izvzame sama sebe. Da, zanj sem bila največja dragocenost njegovega življenja, čeprav nisem izpolnila nobenega njegovih pričakovanj in sem napravila okrog sebe samo zmedo... V zatohli sobici, prepolni starega izrezljanega pohištva, knjig in potemnelih slik, zavarovanih pred svetlobo in zrakom s tež-

kimi žametnimi zavesami, jo je hotelo zadušiti in stopila je od ondod v sprejemnico ter odprla veliko francosko okno na vrt z golim drevjem. Oblačno in sivo jutro, neprijetno hladno. Streslo jo je in vrnila se je v notranjost velike sobe, pred marmornati kamin, nad katerim je viselo veliko beneško ogledalo v bogato izrezljanem baročnem okviru. Gledala se je, ne več sama v sobi, temveč v družbi s seboj, s svojim znanim obrazom. Brez šminke je že tako zmeraj blede, v tej žalostni sivi svetlobi pa je prav tako siv, utrujen in celo star, kakršen je bil obraz tvojega ubogega očeta, ko mu je glava počivala na Marinem krilu. Da, pretirano visoko čelo, to imam po njem, toda oči niso njegove. Te cigansko črne, nekoliko poševne oči so baje oči mojega zagrebškega deda Andraszyja, nemirne in nestanovitne oči, zaznamovane s prekletstvom rodu, ki se je selil in selil, nazadnje tedaj, ko je dedka, ki je bil tistikrat še otrok, usodnega leta osemstooseminštiridesetega njegov oče naložil na visoka kóla z dvema kolesoma in se z ujim in drugim svojim premičnim imetjem odpeljal iz Madžarske, v kateri je tedaj vrelo, na mirno Hrvaško, prav kakor je njega njegov oče za Napoleonovih vojn pripeljal iz Galicije na Madžarsko. Moj ravni, enakomerni nos je darilo dedkove žene, moje babice, banatske Švabice Wundlerjeve, močne ličnice pa imam po babici svojega očeta, Kobacovi Jerčki, ki je slovela kot cerkvena pevka in zapeljivka zbukovškega župnika, usta z močno habsburško ustnico po očetovi družini, po Ravnih...

Da, njen obraz je, kakor je tati nekoč rekel v šali, pravi pravcati narodnostni zemljevid bivše avstroogrske monarhije. Tako se je gledala, ta trenutek kakor sestavljena iz samih mozaičnih drobcev, ki so bili last vseh drugih, samo njeni ne, gledala se je, kakor bi jo gledal nekdo drug, ki ji vedomno šepeče:

»Mogoče bo tati danes umrl in mogoče bo to veliko bolje zanj in zate kakor...«

Toda tisti, kdorkoli je že bil, si ni upal dokončati misli, ki jo je Marina pregnala s kesom in gnusom ter se odvrnila od svojega obraza, ki je bil poln zanjo nerešljivih nasprotij.

Zdaj jo je Igor spet pustil k očetu. Tati je ležal z visoko podprto glavo, z mokrim obkladkom na čelu, izpod katerega so gledale njegove motne, uboge oči kakor izpod fantastičnega belega turbana, preplašeno in vendar vdano. Njegove bele, zelo majhne roke, na katere je bil zmeraj tako ponosen, so počivale brez življenja na odeji. Prijela ga je za levico, na kateri se je bleščal prstan z rdečim kamnom. Nekaj časa mu je šepetala ljubkovalne besede brez zveze, on pa je trudoma iztisnil: »Mari...na...« Vsa leva stran obraza je bila ne-

gibna, usta v levem kotu povešena kot desna veka, ki mu je skoraj popolnoma pokrivala oko. Čeprav z veliko muko, je vendarle še dovolj razločno iztisnil besedi: »Pismo... stricu...« In nato še: »Na... pisalni... mizi...« Prikimala je in rekla: »Napisal si pismo stricu in hočeš, da mu ga odnesem?« Toda ni ji odgovoril, zaprl je oči in po obrazu se mu je razlila neka senca, kakor od bolečine. Igor jo je prijel od zadaj za rame.

»Najbolje bo, če ostane nekaj časa sam. Mirovati mora. Sicer pa je videti, da je krvavitev v možganih neznatna. Vse bo še dobro.«

Pustila se mu je odpeljati v sprejemnico, tam se je stisnila v globoki naslanjač, v katerem je navadno sedel tati, kadar je zvečer bral in pil kavo. Mrazilo jo je, začutila je, kako ji udarjajo zobje ob zobe. Igor jo je poskušal objeti in stisniti k sebi, toda odrinila ga je.

»Oprosti,« je rekel nekoliko užaljeno.

»Šele zdaj sem se zavedela, da sem bosa,« se je živčno posmejala, kakor bi lahko s tem kaj opravičila, potegnila premražene noge na sedež ter jih podvila podse, zavijajoč se tesneje v tople gube jutrnje halje.

Igor se je oddaljil za nekaj korakov. Prižgal si je cigareto. Prasketanje vžigalnice je pretrgalo mučno tišino. Nagnil je glavo na stran, kakor je imel navado, in začel govoriti strogo poklieno, s pojasnili in nasveti, ki jih je večino preslišala, in z zagotovili, od katerih je ujela samo zadnje:

»Pošljem ti izurjeno bolniško sestro.«

Medtem ko je govoril, je hodil gor in dol po sobi z dolgimi prožnimi koraki športnika in plesalca, v lepo krojeni sivi obleki, gladko obrit, skrbno počesan, dišeč po diskretni kolonjski vodi, čeden, skoraj lep mlad moški, ki pri vsej zali in negovani vnanjosti nikakor ni bil domišljjav, nečimrn ali površen, kar bi seveda lahko bil z rameni atleta, gibi plesalca in z obrazom, o kakršnem sanjajo mlada dekleta, ki hodijo v kino, temveč je bil, kakor je Marina dobro vedela, sposoben in spreten kirurg, ki so mu prerokovali lepo prihodnost, torej celo »dobra partija«, kakor bi rekla teta Ružena. Začela se je smejati, ni mogla drugače.

Ustavil se je in jo vprašujoče, začudeno pogledal. Imel je podolgovate svetle oči s črnimi trepalnicami, skoraj ženske oči.

»Oprosti, spomnila sem se, da bi se danes menda morala poročiti s teboj,« je rekla.

»Marina!« je skoraj ranjeno vzkliknil. Ti njeni »nenadni preskoki«, kakor jim je pravil, so ga spravljali v zadrego in ga celo žalili, vendar ga niso mogli omajati v prepričanju, da bo vseeno na-

pravil iz nje kolikor toliko zgledno družico. Imel se je za imenitnega vzgojitelja.

»Ali bo tati umrl?« je tiho, skesano vprašala.

»Ne, ne bo umrl.« je razdraženo rekel. To ji je bil že povedal. kajne? Sicer pa ... In zamahnil je z roko, ki je učinkovala krepko, mirno in izredno negovano kljub zelo kratko pristriženim nohtom. Nenadoma se je ves nekoliko zravnal in roka mu je nekam pomembno obvisela v zraku (Ali nisem pravkar rekla, da ni nečimrn? se je vprašala Marina), toda gib njegove roke je bil nečimrno pomemben, kakor bi oznanjal nekaj o življenju in smrti, nemara tisto, kar je tudi Marina včeraj brala v časnikih: Vsi zdravniki bodo v primeru resnejših zapletljajev v največji meri izpolnili svojo dolžnost do kralja, domovine in pomoči potrebnih ... (Da, razumem, je pomislila Marina, njegov slovesni gib pomeni: Sicer pa ne vemo, kdo izmed nas bo sploh ostal živ.)

»Torej bo ozdravel?« je rekla. »Potem se lahko vseeno poročiva že danes, kajne?«

»No, ne vem...« je osuplo zategnil.

»Ne, seveda ne,« je rekla in spet jo je posilil živčen smeh, ki je bil podoben joku.

5

Stara gospa se je navadno prebujala že navsezgodaj, čeprav je redkokdaj zaspala pred polnočjo. Pri devetinsemdesetih letih potrebuješ tako malo spanja. Z roko je mehanično segla po šalici s tavžentrožami na nočni omarici. Nekoliko se je privzdignila na komolecu v postelji in miže izpila grenki čaj. Najboljše zdravilo za želodec, že rajna mama so ga priporočali. Omahnila je nazaj na dve visoki blazini. Na vrtu so peli kosi. Zadnje čase smo imeli nekaj prav poletnih dni in tudi ptice se že ženijo, toda včeraj se je spet ponujal sneg. Saj, marec ima devet misli na dan in vreme se devetkrat spremeni.

Pomlad, vendar ne več tako lepa kakor njega dni v Zabukovju.

In nenadoma jo je zaneslo med spanjem in bedenjem daleč nazaj, dolgih šestdeset let daleč v cvetočo pomlad njene mladosti, na vrt, ki je bil z gredicami, obrobjenimi s pušpanom, ponos Ravnove Filomene in je segal od Ravnove, tedaj še Žgajnarjeve hiše, do globokega hitrega potoka Zabukovščice. Za njenim hrbtom so narcise odpirale bele zvezde in na stari, v nevestino obleko odeti češnji so frfotali kosi s črnimi žametnimi pahljačami svojih perutnic...

Marina se seveda ne bo poročila v belem, kakor se je tedaj ona. Francka, ti mladi ljudje ne verjamejo več v boga, je bridko nagrban-

čila čelo, spravljajoč kdo ve zakaj belo poročno obleko v zvezo z vero. In nobene gostije ne bo, po poroki se bosta mlada dva odpeljala na Bled, v hotel, kjer je ženin rezerviral sobo. Ko se je poročila ona, Francka, pa je bila taka ohcet, da je tri dni in tri noči svatovalo vse Zabukovje.

»Julius, Julius, Julius!« Stara gospa je trikrat zašepetala ljubljeno ime. Da, poročila se je z njim, čeprav je vedela, da je lenuh, vetrnjak in ženskar, ki rad popiva in bere nekrščanske knjige. Z grenkobo v srcu je pomislila, da je morda Julius ni nikdar ljubil tako, kakor bi bila zaslužila, ona pa ga je kljub temu rešila, zakaj v zakonu je opustil večino slabih navad. Imela sta sedem otrok, od katerih so štirje že v zgodnji mladosti umrli, kar ga je nenavadno potrlo in zresnilo.

Toda ona ga še zmerom vidi takega, kakršen je bil kot fant, z glavo, ki je polna rjavih bleščečih se kodrov, s črno in zelo široko svilen ovratnico, ki se lepo prilega njegovi zmeraj čisti beli srajci in je povrh zelo gosposka. Vidi ga zdravega, čilega in telesno veselega, s sijočim prikupnim smehljajem, ki mu kodra ustnice pod neugnanimi, kvišku obrnjenimi brčicami. Nobeden njunih otrok mu ni bil podoben.

Bila je edinka bogatega Roša, gospodarja treh gruntov, ki si je najbolj napolnil skrinje tedaj, ko je prodal rudniku za velik denar ničvredno zemljo na Mlakah.

Julius Raven pa je bil sirota brez staršev, sin prejšnjega zabukovskega šomaštra. Njegovega očeta se je stara gospa komaj še spominjala — medlega, bledega, otožnega mladega moža, ki je nosil globoko na oči trd črn klobuk in se je smehljajal s prekratko zgornjo ustnico, premehko, preobčutljivo za moškega. O njem so govorili, da piše pesmi. Pravzaprav jih je kmalu po svoji poroki našla na podstrešju Ravnove hiše, snop porumenelih listov, prevezanih s črno svilen ovrnico, z naslovom »*An meine unsterbliche Geliebte*«, čudnih, zmedenih, v nemščini napisanih pesmi, ki za gotovo niso veljale njegovi ženi Kobacovi Jerčki, s katero se je poročil po nekaj letih šomaštrovanja v Zabukovju. Francka jih je sežgala, ne da bi bila o tem kaj črhnila možu, ki je že tako preveč govoril o svojem očetu. Da je bil njihov oče iz gosposke družine, ker se je rodil kot drugi sin ravnanskega graščaka in je nekaj časa celo študiral pravo na Dunaju, prej ko je obesil šole na klin, se je zdelo pozneje njegovim otrokom, zlasti Juliusu, neka posebna odlika, čutili so se boljši od navadnih ljudi, da, Julius se je zmerom čutil boljšega od mene, je skoraj sovražno pomislila stara gospa, čeprav je bil samo trgovec, v trgovini, kupljeni

z mojim denarjem, z denarjem starega Roša. Toda moji otroci so se visoko povzpeli.

Moj Franjo, moj najstarejši sin, je senator. Tudi minister je že bil. In moj drugi sin Kazimir — Mirko — je industrijalec. Moja hčerka Helena je poročena z zdravnikom, čeprav je ubogi Jože, njen mož, že toliko let tako bolan, da ... no, kaj bi tisto, preskrbljena je pa le!

Da, trije otroci so ji še ostali po vseh njenih izgubah. In vnukinje in vnuki. To je zelo veliko za tako staro žensko, ki je morala že zdavnaj pokopati moža. Samo premoženja nima več. In tega je kriv njen lastni sin — Mirko. Ta misel ji je prebodla v dremavico potopljene spomine kakor s strupenim nožem. Moj denar, ves moj denar! Stara gospa je bridko vzdihnila, široko odprla vodenosinje oči in se stresla. Zdaj se je čutila popolnoma budna in prežeta z energijo.

To mora še danes urediti — vsaj hišo mora Mirko prepisati nanjo, zakaj utegnil bi jo prepisati na Marino, na svojo hčerko, ki se danes poroči, drugega ji tako nima dati za poročno darilo. Toda hiša mora biti njena, to je nekaj zanesljivega, hiša in zemljišče, namesto njene hiše in posestva, ki ju je na Kazimirov nasvet prodala, potem pa je nesrečnik, kakor da ni njegova mati, ves njen denar vtaknil v tista svoja podjetja in ga zapravil.

Urno, čeprav skrajno previdno — stare kosti so krhke in je treba zelo paziti nanje — je vstala in se opravila tako hitro, kakor že dolgo ne.

Takoj mora k njemu.

4

Dvanajstega avgusta 1919. Pet tisoč ton.

Pet tisoč ton rafiniranega svinca po K 8.— za kilogram. Položil kancijo 10,000.000.— pri Kreditni banki.

Prodal svinec fco Švica za K 60.000.— po toni.

To znese K 275,000.000.—

manj 40,000.000.— nakupna cena

K 235,000.000.— v mojo korist.

Dve sto petintrideset milijonov, ki bi jih moral zaslužiti še do konca leta 1919. Pozneje več, ker se je cena svincu zvišala.

Da, dragi Franjo.

Zdaj spet lahko, kakor vidiš, računam in delam. Delam s čudovito lahkoto, kakršne nisem več vaju, z vnemo in navdušenjem računam, kar bi bil moral izračunati že zdavnaj in ti predložiti račune. Čudo-

vito sem zaposlen. Vse okrog mene brenči in brni. Vse moje tajnice tipkajo, moji uradniki zapisujejo številke, ki so jih pomnožili na računskih strojih. Da, pomnožil sem svoje milijone, Franjo. Zdaj to niso več SHS krone, niti dinarji niso več, temveč angleški funti.

Kdo je potrkal? Naj vstopi! Moj brat, senator Franjo Raven. Trenutek moraš počakati, Franjo, ker sem preveč zaposlen. Vse moje tajnice, moji uradniki... Oprosti, ali ne vidiš, da nas samo motiš?

Toda tipkanje in brenčanje je potihnilo. Kam so šli tako hitro? Tišina. Že dolgih deset let je tišina, ki narašča in se bliža poslednji tišini, tišina okrog nasledle ladje, torej vidiš, da nas ne motiš, temveč si pravzaprav zelo dobrodošel, zakaj zdaj mi je docela jasno, da ti nisi moj brat Franjo, temveč čisto preprosto duh moje smrti v temnem površniku s krznenim ovratnikom iz astrahana, trdem temnem klobuku in črnoprogastih hlačah. Ali se lahko pogovarjaš s smrtjo, ali ji lahko polagaš račune? Mogoče jih sploh moraš?

Torej, dragi Franjo:

Novembra 1919 se mi je pogodba stornirala pod pretvezo, da je izvoz svinca zabranjen. (Ne, ni bil zabranjen, pač pa je kupčijo s svincom odkril Bergant.) To se je zgodilo na pritisk pokojnega Šatraja, ki si mu ti krepko pomagal, in sklenila se je nova pogodba med sekvestrom, Eskomptno banko, Zadružno zvezo in menoj, toda ne več za vso množino, temveč samo za 389 ton, manjkajočih 11 ton pa se je porabilo za namene, ki so mi neznani. V juliju leta 1920 sem na pritisk pokojnega Šatraja privolil še v to, da se od tistih 386 vagonov spet odcepi 100 vagonov v »narodne namene«, to je, v korist Berganta, Šatraja in pajdašev. Ves čas je Eskomptna banka knjižila manjšo ceno, kakor je znašala v resnici. Samo zadnjih 100 vagonov bi bilo moralo prinesiti šestdeset milijonov dobička, pa so stvar tako zavrteli, da sem dobil od tega kot svoj delež samo 150.000. beraško miloščino. Še slabše se je odrezala država. Po mojih računih bi bil moral znašati čisti dobiček vsega prodanega svinca, ker so se medtem, kakor sem rekel, cene zvišale, dve sto triinšestdeset milijonov, pa je dobila samo sedemindeset milijonov. Vse drugo je šlo v Bergantov žep in še...

»No, zakaj si se ustavil?« je vprašal Franjo, ki je bil odložil klobuk, da je pramen svetlobe, ki je padal skozi okno z mrežastimi zavesami, razločno osvetlil njegovo trdo izklesano glavo s kakor priplepljenimi sivečimi lasmi, počesanimi po strani na prečo, po modi angleških diplomatov, skoraj sivi obraz s kratko pristriženimi angleškimi brki, orlovskim nosom in težko spodnjo ustnico. Gledal ga je ravnodušno, z očmi tujca.

No, delnice Zabukovške premogokopne družbe, Dravske tiskarne, Slovenske tiskarne in tako dalje... vse je bilo kupljeno s svincem — z mojim denarjem. *Ti pa praviš, da je to Bergantova zasluga!*

Franjo ni odgovoril ničesar, samo zmajal je z glavo, nestrpno in ukazujoče kakor nekdo, ki hoče vzeti govorniku besedo, toda saj Kazimir sploh ne govori, nenadoma se je zavedel, da ponavlja v mislih samo besede iz pisma, ki ga je davi napisal bratu, vsi ti računi so tam zapisani, z lepimi natančnimi, nespodbitnimi številkami.

Namesto da bi na prvem mestu sedel jaz, se šopirijo tam drugi, no, tebi in Šatraju gotovo ne odrekam nekih zaslug, vsi drugi pa so pijavke, ki se redijo deloma od mojih izgub deloma od tvoje protekcije.

»Idiot!« mu je zabrusil Franjo in zamahnil s svojo lahko črno palico, ki je imela srebrno kljuko, po zraku.

Da, popolnoma prav imaš, da me čišlaš za idiota — bil sem bedasto popustljiv tam, kjer mi ni bilo treba, toda zdaj ne bom več. Zahtevam odškodnino. Ne zase in tudi za Marino ne. Toda obveznosti imam. Pošten človek sem in ne morem umreti, dokler ne poravnam svojih obveznosti, in to je edini način, kako lahko pridem do sredstev. Dokumente imam, s katerimi lahko vse to dokažem, in če ne boste... Ali je bila to grožnja? Ali izsiljevanje? Nikogar nočem izsiljevati. To je...

Dolgo, zelo dolgo je ležal bolnik nepremično, z glavo na visokih blazinah, trudeč se, da bi razvozlal, kaj je vendar tisto, česar noče, in kaj je tisto, kar mora, vsekakor mora storiti, da bi se mu lahko izpolnila tista poslednja, tako vroča želja: umreti.

Okrog njega se je počasi jasnilo. Spalnica s starim pohištvom je dobivala znane, določne obrise, ki so bili sprva nadnaravno veliki, a so se kmalu zmanjšali v naravno velikost, kakor se je zmanjšala tudi postava Franja, ki je stala tam ob oknu, dokler ni slednjič popolnoma izginila, mogoče ga sploh ni bilo tukaj, mogoče so bile vse samo blodnje, pač pa je stala poleg njegove postelje Mare in topo a vendar napeto gledala vanj, v njegove prebujajoče se oči pod belim turbanom, ki ga je zdaj dosegel pramen svetlobe iz okna ter ga zalival s svojo srebrnozlato svetlobo, da se je belina obkladka, kakor bi bila prežeta s posebno lučjo, tako intenzivno, da se je v nji skoraj raztapljala, bleščeče odbijala od motne beline blazin. Čutil je svetlobo na svojem temenu, na nagubanem čelu in v očeh, zelo jasno in vedomno svetlobo, ki ga je vsega preplavljala, in se zavedel, da je zdaj čisto blizu rešitvi uganke. Čisto blizu je vsemu spoznanju. Mare ga je še zmerom nepremično, skoraj stekleno, nekam obsedeno gle-

dala. In v tisti posebni jasnosti, ki mu je bila tako nenadoma zmanjšala in zblížala vse predmete, se mu je prvič utrnila misel: »Seveda je blazna! Uboga zvesta Mare.«

Toda vse se je spet zmedlo.

»Mirko!« je začutil tik nad ušesom glasen, hripav šepet.

Spet je odprl veke, ki so mu bile že padle na lica in uprl desno oko v mater, z levim ni dobro razložil tako nizko, zakaj zdaj je bila omahnila na kolena poleg njegove postelje, oklepajoč se z obema svojima uvelima nagrbnčenima rokama njegovih hladnih belih rok, ki so tako vdano počivale na odeji.

»Mirko! Sinko moj zlati!« je spregovorila glasneje, težko loveč sapo, loveč utrip srca, ki se ji je hotelo od groze ustaviti. Tiho in vprašujoče jo je nekaj časa gledal, nato se mu je poskus smehljaja razlil po desni, nepoškodovani polovici obraza. Sinko moj zlati, daljna pesem iz starih časov, in zdajci se mu je posrečilo, da se je res nasmehnul in spet zaprl omamljene oči.

»Moj bog, moj bog,« je ječala stara gospa, čuteč nadvse mučno na trdih tleh koščenost in trdoto svojih suhih starih kolen in čuteč od kolen navzgor vso bedno krhost, ranljivost in stisko svojega starega telesa in starega srca, ki je od bridkosti zastajalo.

Oklepajoč se njegovih hladnih, mlahavih, skoraj že mrtvih rok si ga je predstavljala dveletnega dečka, zakaj tak ji je bil najlepši v spominu, z okroglimi rdečimi lici in kodrastimi črnimi lasmi do ramen, v belem krilcu, z debelušnim rožnatim telesom na kratkih, čvrstih nožicah, najlepši, najljubši njenih otrok. In kakšen je zdaj, kakor za kazen ga mora mati venomer gledati poleg podobe zalega dečka, svojega ljubljenca, to shujšano otrplo postavo, ki se riše oglato, kot bi ne bila živo telo, ampak kip, izpod gladko poravnane odeje. Ta ozki upadli obraz z vdrtimi jamicami oči in povešeno, kakor premaknjeno levo stranjo, kako se je vendar spremenil, ali je sploh mogoče, da je to še on, ta ubogi, na pogin obsojeni tujec?

Zal je seveda on, njen sin, ki ne sme umreti, toda če bi vendarle umrl? Z jeklenim prijemom svoje stiske mu je mlela in trla mehke, mlahave roke. Strašna, neznosna misel, če bi umrl ravno danes, ko je prišla že tako zgodaj, nič hudega sluteč, v njegovo spalnico, da bi uredila z njim zadevo glede hiše. Da, če bi umrl in bi ona ostala na stara leta brez vsega, navezana na samo miloščino, ki bi ji jo utegnula dajati njena srečnejša otroka Franjo in Helena, srečnejša od Mirka zato, ker sta premožna in celo bogata, medtem ko je ta siromak izgubil ne samo svoje, ampak tudi njeno... Ni vedela, kateri strah je hujši, ali strah pred izgubo premoženja ali izgubo ljubljenga sina. Ostati

na stara leta brez vsega, ne, to ne sme biti! Ali pokopati Mirka kakor že toliko drugih. Ne, ne, prizanesi! je nemo kričala v sebi, zvijajoč in stresajoč mu roke, kakor se je zvijalo in stresalo njeno staro telo, nenadoma prežeto s skoraj mlado močjo, porojeno iz njenega obupa.

Zdrznil se je, večkrat se je zdrznil in z izrazom muke spet odprl kalne oči. Z voljo svojega skoraj obsedenega pogleda je ujela njegov poševno se izmikajoči pogled, kakor bi v čvrsto zanko ujela prhutačo ptico.

»Mirko!« ji je privrelo iz trpinčene globine. »Če boš...« Ne, tega ni mogla izgovoriti do kraja, besede »umreti«. Globoko, skoraj hreščeče je zajela sapo.

»Mirko! Če se ti kaj... zgodi — kaj bo ostalo meni?«

Trenutek jo je gledal osuplo, kakor da je ne razume. Ni se zavedal, da je pred njim ona, njegova mati. Potem mu je komaj opazen, toda premeten nasmešek prebегnil desno stran obraza, kakor bi nekaj vzplapolalo in ugasnilo. S težkim, okornim jezikom, toda dovolj razločno ji je odgovoril:

»Pet tisoč ton svinca.«

Odlomek iz romana »Hiša večera«

DNINARJEVA SMRT

Robert Frost

Sedela je za mizo, v luč strmeč
in Warrena čakala. Ko je začula
njegov korak, pa je po prstih stekla
skozi mračan hodnik in ga prestregla
tam zunaj v veži. »Silas se je vrnil.«
Potisnila ga je čez prag in vrata
zaprla za seboj: »Bodi z njim dober.«
Vzela mu je in položila v lopo,
kar je prinesel s trga, in ga k sebi
na smrekove stopnice potegnila.